

Research Article

Study of Women's Attitude Toward Value of Children and Its Determinants in North Khorasan Province

Reza Teimouri Arshad¹ , Zahra Rezapour^{2,*} , Rasoul Sadeghi³

¹ PhD Student in Demography, Department of Demography, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

² PhD Student of Women Studies, Department of Women Studies, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

³ Associate Professor, Department of Demography, University of Tehran, Tehran, Iran

* **Corresponding author:** Zahra Rezapour, PhD Student of Women Studies, Department of women Studies, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: Z.rezapoor90@yahoo.com

DOI: [10.52547/nkums.14.2.35](https://doi.org/10.52547/nkums.14.2.35)

How to Cite this Article:

Teimouri Arshad R, Rezapour Z, Sadeghi R. Study of Women's Attitude Toward Value of Children and Its Determinants in North Khorasan Province. *J North Khorasan Univ Med Sci.* 2022;**14**(2):35-42. DOI: 10.52547/nkums.14.2.35

Received: 26 Oct 2021

Accepted: 13 Jun 2022

Keywords:

Attitude to Value of Children
Ethnicity
Religiosity
Gender Attitudes
North Khorasan Province

Abstract

Introduction: North Khorasan province has experienced fertility decline and negative population growth during the last decade. Attitude towards value of children is one of the main determining drivers of fertility.

Method: The research method was cross-sectional survey. The sample size was 166 married women aged 15-49 that were selected by multistage sampling method. Data collection instrument was a questionnaire that was completed through face to face interview. The SPSS software was also used for data analysis.

Results: Findings indicated significantly negative relationships between age at marriage, education and gender attitudes and a positive relationship between religiosity and attitudes toward value of children. Turkmens have a stronger attitude toward value of children than other ethnic groups. The results of path analysis indicate that the women's attitudes toward value of children was improved by religiosity and the weakened by higher education, higher age at marriage and modern gender attitudes.

Conclusion: The results showed that education along with the level of religiosity are important determinants of attitudes toward value of children. Therefore, strengthen of religiosity and develop appropriate supportive programs to combine work and child for educated women are necessary.

بررسی نگرش زنان به ارزش فرزند و عوامل مؤثر بر آن در استان خراسان شمالی

رضا تیموری ارشد^۱، زهرا رضاپور^{۲*}، رسول صادقی^۳

^۱ دانشجوی دکتری جمعیت شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، تهران، ایران

^۲ دانشجوی دکتری مطالعات زنان، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

^۳ دانشیار گروه جمعیت شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

* نویسنده مسئول: زهرا رضاپور، دانشجوی دکتری مطالعات زنان، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. ایمیل:

Z.rezapoor90@yahoo.com

DOI: 10.52547/nkums.14.2.35

چکیده	تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۰۴
مقدمه: استان خراسان شمالی طی دهی اخیر شاهد کاهش باروری و رشد منفی جمعیت بوده است. نگرش به ارزش فرزند یکی از پیشران‌های کلیدی باروری است. بنابراین، هدف از این مقاله بررسی نگرش زنان به ارزش فرزند و تعیین‌کننده‌های آن در استان خراسان شمالی است.	تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۳
روش کار: روش تحقیق پیمایش مقطعی بود. حجم نمونه ۱۶۶ زن دارای همسر ۴۹-۱۵ ساله استان خراسان شمالی است که با روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه بود که از طریق مصاحبه حضوری تکمیل شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌فزار SPSS21 انجام شد.	واژگان کلیدی: نگرش به ارزش فرزند قومیت دینداری نگرش‌های جنسیتی استان خراسان شمالی
یافته‌ها: یافته‌ها بیانگر رابطه منفی و معنادار سن ازدواج، تحصیلات و نگرش‌های مدرن جنسیتی و رابطه مثبت و معنادار میزان دینداری با نگرش زنان به ارزش فرزند است. همچنین ترکمن‌ها در مقایسه با سایر گروه‌های قومی، نگرش قوی‌تری به ارزش فرزند دارند. نتایج تحلیل مسیر بیانگر بهبود نگرش به ارزش فرزند توسط میزان دینداری و تضعیف آن توسط تحصیلات دانشگاهی، افزایش سن ازدواج و نگرش‌های مدرن جنسیتی است.	
نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد که تحصیلات در کنار میزان دینداری، یک تعیین‌کننده مهم برای نگرش به ارزش فرزند است. بنابراین تقویت دینداری و تدوین برنامه‌های حمایتی مناسب که بتواند ترکیبی از کار و فرزند را برای زنان و به‌ویژه زنان تحصیل‌کرده، فراهم آورد، ضرورت دارد.	

مقدمه

استان خراسان شمالی نیز از این قاعده مستثنی نبوده و طی سال‌های اخیر شاهد کاهش باروری بوده است. این استان در دوره ۱۳۹۵-۱۳۹۰ در کنار استان همدان، دو استان کشور بوده‌اند که رشد منفی جمعیت را تجربه کرده‌اند [۱]. تغییرات جمعیتی در هر منطقه‌ای متأثر از سه مؤلفه باروری، مهاجرت و مرگ‌ومیر است. از آنجا که شواهدی از افزایش مرگ‌ومیر در دهی اخیر در استان وجود ندارد، بنابراین می‌توان رشد منفی جمعیت استان در سال‌های اخیر را به افزایش مهاجرفرستی و کاهش باروری منتسب کرد. میزان باروری کل استان خراسان شمالی از ۲٫۸ فرزند برای هر زن در سال ۱۳۹۵ به ۲/۱ فرزند در سال ۱۳۹۸ کاهش یافته است [۱].

در این بین، ارزش فرزند و نگرش به آن در کنار عوامل اجتماعی و فرهنگی همچون تحصیلات، شهرنشینی، اشتغال زنان، وضعیت اقتصادی [۲]، فرهنگ و ارزش‌های فرهنگی [۳]، شبکه‌های اجتماعی [۴]، قومیت و قوم‌گرایی [۵، ۷]، نقش مهمی در تغییرات سطوح باروری و به دنبال آن تغییرات رشد جمعیتی یک جامعه ایفا کند. ارزشی که فرزندان برای والدین دارند (یعنی ارزش اجتماعی/سنی، اقتصادی/سودمندی و روانی) در روشن کردن اهداف و انتظارات والدین در مورد

رابطه بین نگرش‌ها و رفتار فردی تقریباً هسته اصلی تمام نظریه‌های جمعیت‌شناختی باروری است (برونر-اتوو، ۲۰۱۳). نظریه‌های جمعیت‌شناختی از طیف وسیعی از رشته‌ها (اقتصادی، روانشناختی، جامعه‌شناختی و مدل‌های بهداشتی) به نگرش‌ها به‌عنوان یک پیش‌بینی‌کننده مهم رفتار باروری اشاره کرده‌اند. یکی از پدیده‌های مهم جمعیتی - بهداشتی که کشور ایران طی دهه‌های اخیر شاهد آن بوده است، کاهش سریع باروری است. با استناد به داده‌های مرکز آمار ایران، میزان باروری کل در سال ۱۳۹۰ به ۱/۸ فرزند به ازای هر زن رسید، در سال ۱۳۹۵ میزان باروری به‌طور مقطعی به ۲/۰۱ افزایش یافت اما مجدداً از این سال به بعد کاهش یافته و در سال ۱۳۹۹ به ۱/۷ فرزند به ازای هر زن رسید [۱]. این درحالیست که باروری در ابتدای دهه ۱۳۶۰ حدود ۷/۱ فرزند بوده است. در طول سه دهه گذشته میزان باروری در کل جهان ۳۳ درصد، در جهان اسلام ۴۱ درصد و در کشور ایران حدود ۷۰ درصد کاهش یافته است [۲] این امر موجب تشدید نگرانی‌ها درباره سالخوردگی جمعیت و رشد منفی جمعیت در آینده شده است.

اقتصادی و اجتماعی آن در میان زنان استان خراسان شمالی پرداخته است.

روش کار

در مطالعه حاضر از روش پیمایش مقطعی در سال ۱۳۹۹ بهره گرفته شده است. جامعه آماری در این پژوهش شامل تمامی زنان ۱۵-۴۹ ساله دارای همسر استان خراسان شمالی بود که بر اساس اطلاعات سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان در سال ۱۳۹۵، تعداد آنان برابر با ۱۸۵۶۳۸ نفر بود. برای دستیابی به تعداد نمونه از فرمول کوکران با فاصله اطمینان ۸ درصد و سطح اطمینان ۹۵ درصد استفاده شده و تعداد ۱۵۰ نفر تعیین شد که با توجه به احتمال ریزش ۲۰۰ پرسشنامه تکمیل و بعد از حذف موارد ناقص، در نهایت اطلاعات گردآوری شده از تعداد ۱۶۶ زن ۱۵-۴۹ ساله دارای همسر به عنوان نمونه نهایی مورد تحلیل قرار گرفتند. برای انتخاب این تعداد، از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای استفاده شد. به این صورت که، ابتدا در هر شهرستان، شهر مرکز شهرستان به علاوه بین یک تا سه روستا در آن انتخاب گردید، در هر شهر به لحاظ وضعیت اقتصادی-اجتماعی سه منطقه (بالا، متوسط و پایین) در نظر گرفته شد و از هر منطقه یک محله انتخاب گردید، سپس با مراجعه به درب منازل، پرسشنامه‌ها از زنان واجد شرایط در شهرستان‌های بجنورد، جاجرم، اسفراین، شیروان، راز و جرجان، گرمه، فاروج تکمیل شد. معیار ورود به بررسی برای پاسخگو متأهل بودن و قرار داشتن در بازه‌ی سنی ۱۵ تا ۴۹ سال بود و زنان فاقد این دو شرط از مطالعه خارج شدند. در این بررسی برای پی بردن به اعتبار پرسشنامه از اعتبار صوری استفاده شد. اعتبار صوری را می‌توان شناسایی اعتبار شاخص‌ها یا معرف‌های پژوهش ناشی از میزان توافق چند متخصص دانست که در این تحقیق، اساتید دانشگاه بودند. به منظور سنجش اعتبار، ابتدا پرسشنامه طراحی شده به افراد صاحب نظر ارائه تا نظر خود را در خصوص مفهوم بودن سؤالات، جامع بودن و در نظر گرفتن تمامی جنبه‌های شاخص، استحکام سؤالات، رابطه منطقی بین آن‌ها و همچنین تناسب گویه‌های طراحی شده از لحاظ هم‌گرایی یا هر شاخص دیگری مطرح نمایند. همچنین بخشی از گویه‌های مورد استفاده در پرسشنامه در تحقیقات پیشین مورد استفاده قرار گرفته بود و اعتبار آن به اثبات رسیده بود.

متغیر وابسته تحقیق «نگرش به ارزش فرزندان» است. نگرش عبارت است از ترکیبی از باورها و هیجان‌هایی که شخص را پیشاپیش آماده می‌کند تا به دیگران، اشیا و گروه‌های مختلف به شیوه مثبت یا منفی نگاه کند. نگرش‌ها ارزیابی از اشیا را خلاصه می‌کنند و در نتیجه پیش‌بینی یا هدایت اعمال یا رفتارهای آینده را بر عهده می‌گیرند [۳۴]. ارزش فرزندان می‌تواند به‌عنوان مجموعه چیزهای خوب و مفید یا منفی که والدین با داشتن فرزند دریافت می‌کنند تعریف گردد [۳۵]. برای سنجش نگرش به ارزش فرزند ۱۷ گویه که دربرگیرنده ارزش‌های روانشناختی (خوشبختی، شادمانی، مسئولیت‌پذیری، تنها نبودن)، اجتماعی (تقویت اعتماد زن و شوهر، استحکام خانواده، پرهیز از فشار اجتماعی اطرافیان، حمایت اجتماعی، برکت خداوند)، و اقتصادی (عصا و امنیت در دوران پیری، حمایت دولتی) فرزند برای والدین بود استفاده شد. با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی، شاخص نگرش زنان به ارزش فرزند ساخته شد. این شاخص بین ۰ تا ۱۰۰ در نوسان است. ۰ به

فرزندان، روابط بین نسلی و مجموعه‌ای از عوامل مرتبط مهم است و نشان دهنده جایگاه فرزند در خانواده و جامعه است [۹]. نگرش والدین به ارزش فرزند، در تبیین ترجیحات و الگوهای باروری والدین بسیار مهم است [۱۰]. نگرش مثبت نسبت به ارزش فرزندان منجر به باروری بالا می‌شود [۱۱].

افزایش تحصیلات و گسترش فرصت‌های مشارکت اقتصادی زنان موجب تغییراتی در نگرش آنان نسبت به ارزش‌های خانواده، ازدواج و فرزندآوری شده است. تمایل به فرزندآوری و داشتن فرزندان بیشتر نزد خانواده‌های ایرانی کمتر شده و نگرش به ارزش فرزندان در مقایسه با گذشته تضعیف شده است. تغییر نگرش به ارزش فرزند، یکی از تعیین‌کننده‌های مهم نیت و رفتارهای باروری است که در بسیاری از تحقیقات داخلی و خارجی مورد بررسی قرار گرفته است. مطالعات مختلف نشان داده‌اند که سودمندی کودکان برای والدینشان از جمله ارزش عاطفی فرزندان [۱۲، ۱۳] و نقش حمایتی و امنیتی در دوران پیری [۹، ۱۴] بر نیت و رفتارهای باروری اثرگذارند. مطالعه هو و چیانگ [۱۵] نشان داد هرچند مطلوبیت اقتصادی دیگر به عنوان ارزش اولیه برای فرزندآوری نیست، اما منابع اقتصادی به طور قابل توجهی تمایل افراد به فرزندآوری را شکل می‌دهند. مطالعه برونر-اتوو [۱۶] نشان داد که معیارهای چندگانه نگرش زنان به ارزش فرزند و پیشگیری از بارداری، همگی به طور مستقل با رفتار محدودکننده باروری آنها مرتبط هستند. در مطالعات داخلی نیز، نتایج پژوهش رجبی و هاشمی نیا [۱۷] نشان داد که عواملی چون سن ازدواج، تحصیلات پاسخگو و همسر رابطه معکوس با ارزش فرزند دارند. محمدی و صیفوری [۱۸] نیز نشان دادند که متغیرهای تحصیلات، درآمد و استفاده از رسانه به شکل غیرمستقیم ترجیحات فرزندآوری زنان را تحت‌تأثیر قرار می‌دهند. مشفق و غریب عشقی [۱۹] نیز در بررسی خود نشان دادند که هیچ تفاوتی بین گروه‌های مختلف شغلی زنان و همچنین زنان غیر شاغل درباره ارزش‌گذاری فرزندان وجود ندارد. متغیر سطح تحصیلات در هر دو گروه زنان شاغل و خانه‌دار با مؤلفه‌های فواید اقتصادی فرزند و محدودیت‌ها و فرصت‌های از دست‌رفته فرزندآوری رابطه مستقیم دارد. همچنین در بررسی‌های دیگر درباره عوامل مؤثر بر نگرش زنان به فرزند، نتایج بر تأثیر عواملی نظیر اشتغال و تحصیلات زنان [۲۰-۲۳]، گرایش‌های دینی و مذهبی [۲۴-۲۹]، نگرش‌های جنسیتی [۳۰، ۳۱]، مصرف رسانه‌ای و فرهنگی [۲۱، ۲۲] و قومیت [۲۳]، تأکید داشته‌اند. از اینرو، با شناخت ارزش‌ها و ایده‌آل‌های فرزندآوری و در کنار آن نگرش زنان به ارزش فرزند، می‌توان سیاست‌ها و برنامه‌هایی را به‌منظور تغییر شرایط فرهنگی، بینش‌ها و نگرش‌های اجتماعی طراحی و بستر مناسبی برای تغییر رفتارهای باروری افراد فراهم کرد.

با توجه به آنچه به میان آمد، استان خراسان شمالی را می‌توان به دلیل موقعیت جغرافیایی و استراتژیکی، تنوع قومی و مذهبی آن و نیز تجربه کاهش باروری و رشد منفی جمعیت در سال‌های اخیر، جزء یکی از استان‌های ویژه کشور به لحاظ جمعیتی با ویژگی‌های فرهنگی خاص، قلمداد نمود. از آنجایی که نگرش به ارزش فرزندان یکی از عوامل اصلی تعیین‌کننده رفتار باروری است و امروزه تضعیف نگرش به ارزش فرزندان جزو چالش‌های پیش‌روی جامعه مورد بررسی است، مقاله حاضر به بررسی نگرش زنان نسبت به ارزش فرزند و همبسته‌های

بیانگر قابل قبول بودن شاخص مورد استفاده از ترکیب گویه‌های مورد استفاده برای سنجش هر متغیر بود
سن ازدواج: این متغیر در سطح سنجش فاصله‌ای و بر اساس سن به هنگام اولین ازدواج اندازه‌گیری شده است.
قومیت: در این تحقیق سؤالی در پرسشنامه در خصوص تعلق قومی پاسخگویان طراحی شد. بر این اساس هر یک از زنان در پاسخ به سؤال درباره‌ی اینکه خود را متعلق به کدام گروه قومی می‌دانند، یکی از گروه‌های قومی فارس، کرد، ترک و ترکمن را انتخاب می‌کردند.
در تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده از نسخه ۲۱ نرم‌افزار SPSS استفاده شد. همچنین به منظور بررسی روابط دو متغیره از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل واریانس، روابط چندمتغیره از رگرسیون خطی چندمتغیره استفاده شد. در نهایت به منظور تعیین اثر نهایی هر متغیر مستقل و مکانیزم روابط بین متغیرها، با استفاده از نرم‌افزار یادشده، تکنیک تحلیل مسیر به کار گرفته شد.

یافته‌ها

آماره‌های توصیفی مربوط به هر کدام از متغیرهای مستقل تحقیق در **جدول ۱** آمده است. همانطور که مشاهده می‌شود حداقل سن پاسخگویان ۱۵ و حداکثر ۴۹ سال بوده است. میانگین سن پاسخگویان در زمان بررسی نیز برابر با ۳۵/۳ سال با انحراف معیار ۸/۶ سال بوده است. در خصوص سن در اولین ازدواج، پایین‌ترین سن ازدواج در ۱۲ سالگی و بالاترین آن در ۳۸ سالگی بوده است. با این حال میانگین سن زنان در هنگام ازدواج اول ۲۲/۷ سال بوده است. تعداد سال‌های تحصیل زنان نیز از ۰ (بی‌سواد) تا ۲۲ سال (دکتری) در نوسان بوده است. متغیر میزان دینداری نیز بین مقدار ۱۳/۸ تا ۶۵ در تغییر بوده است. متغیر نگرش جنسیتی زنان نیز از ۲۰ تا ۶۹ در نوسان بوده است. از آنجا که نمرات ساخته شده برای این دو شاخص به صورت استاندارد می‌باشد، میانگین و انحراف معیار هر دو شاخص به ترتیب برابر ۵۰ و ۱۰ به دست آمده است. همچنین از بین ۱۶۶ پاسخگو، ۳۶/۱ درصد فارس، ۳۲/۵ درصد کرد و نیز دو قومیت ترک و ترکمن نیز به ترتیب ۱۸/۷ و ۱۲/۷ درصد از کل پاسخگویان را شامل می‌شدند.

معنای ضعیف‌ترین نگرش به ارزش فرزند است و هرچه مقدار این شاخص به ۱۰۰ نزدیک‌تر شود، به معنای نگرش قوی‌تر پاسخگو به ارزش فرزند است. مقدار $KMO = ۰/۸۵۰$ و سطح معناداری آزمون بارتلت $Sig = (۰/۰۰۰۱)$ نشان داد که شاخص به‌دست‌آمده برای نگرش به ارزش فرزند، قابل استفاده است.

متغیرهای مستقل تحقیق نیز شامل؛ سن، سن در اولین ازدواج، تحصیلات، قومیت، دینداری، و نگرش جنسیتی است که در ادامه به طور مختصر به تعریف مفهومی و نحوه سنجش هر کدام از این متغیرها اشاره خواهیم نمود.

سن: سن عبارت است از فاصله زمانی بین تاریخ تولد فرد تا تاریخ پرسش که برحسب سالهای کامل سپری شده اندازه‌گیری می‌شود، به عبارتی دیگر منظور از سن، تعداد سال‌های کاملی است که از زمان تولد فرد گذشته است.

تحصیلات: به مدرک تحصیلی اخذ شده توسط زنان از مؤسسات آموزشی معتبر چون مدارس و دانشگاه‌ها گفته می‌شود. در این بررسی، تحصیلات پاسخگویان برحسب تعداد سال‌های تحصیل سنجیده شد.

دینداری: منظور از این متغیر این است که پاسخگو در ابعاد اعتقادی، مناسکی و رفتاری دینداری تا چه میزانی توجه و عمل می‌کند. این متغیر در قالب ۱۲ گویه‌ی مختلف اندازه‌گیری شده است. مقدار این شاخص به‌لحاظ نظری از ۰ تا ۱۰۰ در نوسان است. نمره ۰ بیانگر پایین‌ترین میزان دینداری و ۱۰۰ بیانگر بالاترین میزان دینداری خواهد بود.

نگرش جنسیتی: این شاخص از طریق ترکیب نمرات ۱۰ گویه که نگرش جنسیتی پاسخگویان را مورد سنجش قرار داده است، ساخته شد. مقدار این شاخص نیز از ۰ تا ۱۰۰ در نوسان است. پاسخگویان هر چقدر نمره بالاتری از این شاخص به دست آورده باشند بیانگر نگرش جنسیتی مدرن‌تر در آنان است و در مقابل نمره پایین در این شاخص بیانگر نگرش جنسیتی سنتی است. مقدار KMO برای دو شاخص یادشده به ترتیب برابر ۰/۹۰۰ و ۰/۷۹۷ در سطح معناداری (۰/۰۰۰۱) بود که

جدول ۱. آماره‌های توصیفی متغیرهای مستقل

متغیر	کمینه	بیشینه	انحراف معیار $\pm$ میانگین	فراوانی
سن	۱۵	۴۹	۳۵/۳ $\pm$ ۸/۶	۱۶۶
سن در اولین ازدواج	۱۲	۳۸	۲۲/۷ $\pm$ ۵/۲	۱۶۶
تعداد سالهای تحصیل	۰	۲۲	۱۴/۳ $\pm$ ۴/۶	۱۶۶
میزان دینداری	۱۳/۸	۶۵/۰	۵۰/۰ $\pm$ ۱۰/۰	۱۶۶
نگرش جنسیتی	۲۰	۶۹/۰	۵۰/۰ $\pm$ ۱۰/۰	۱۶۶

در **جدول ۳** نتایج مربوط به تحلیل رابطه دومتغیره بین متغیرهای مستقل تحقیق و نگرش به ارزش فرزند با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون آمده است. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، بین میزان دینداری با نگرش به ارزش فرزند رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود داشته است. به بیان دیگر هر چه میزان دینداری بالاتری داشته‌اند، نگرش قوی‌تری به ارزش فرزند داشته‌اند. در سوی دیگر، بین متغیرهای سن در اولین ازدواج، تحصیلات و نگرش مدرن جنسیتی با نگرش به ارزش فرزند رابطه‌ی منفی و معناداری وجود داشته است. یعنی افزایش سن در

کمینه و بیشینه شاخص نگرش به ارزش فرزند به ترتیب ۱۵/۷ و ۷۱/۲ بود. در پایین‌ترین سطوح این شاخص پاسخگویان با نگرش ضعیف و در سطوح بالای آن پاسخگویان با نگرش قوی نسبت به ارزش فرزند قرار می‌گیرند. **جدول ۲** توزیع فراوانی و نسبی پاسخگویان را در سطوح پنج‌گانه شاخص مذکور نشان می‌دهد. بر این اساس، تنها ۱۶ درصد از زنان مورد بررسی نگرش خیلی ضعیف و ضعیفی نسبت به ارزش فرزند داشته‌اند. ۳۲ درصد نگرش متوسط و ۵۲ درصد از پاسخگویان نیز در سطوح نگرشی قوی و خیلی قوی نسبت به ارزش فرزند جای گرفته‌اند.

هنگام ازدواج، افزایش تحصیلات و مدرن تر شدن نگرش جنسیتی زنان با تضعیف نگرش آنان به ارزش فرزند همراه بوده است.

جدول ۲. توزیع فراوانی مطلق و نسبی پاسخگویان بر حسب نمره نگرش زنان به ارزش فرزند

سطوح متغیر وابسته	نمره نگرش زنان به ارزش فرزند	فراوانی	
		مطلق	نسبی
خیلی ضعیف	کمتر از ۳۰	۹	۵/۴
ضعیف	۳۱-۴۰	۱۷	۱۰/۲
متوسط	۴۱-۵۰	۵۳	۳۱/۹
قوی	۵۱-۶۰	۶۵	۳۹/۲
خیلی قوی	۶۰ و بالاتر	۲۲	۱۳/۳
کل	---	۱۶۶	۱۰۰

جدول ۳. ضرایب پیرسون روابط بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته

متغیرهای مستقل	ضریب همبستگی پیرسون (r)	سطح معناداری (Sig.)
سن	۰/۱۱۱	۰/۱۵۴
سن در اولین ازدواج	-۰/۲۰۹	۰/۰۰۷
تحصیلات (سال)	-۰/۱۶۸	۰/۰۳۱
میزان دینداری	۰/۷۱۵	۰/۰۰۱
نگرش جنسیتی	-۰/۵۵۰	۰/۰۰۱

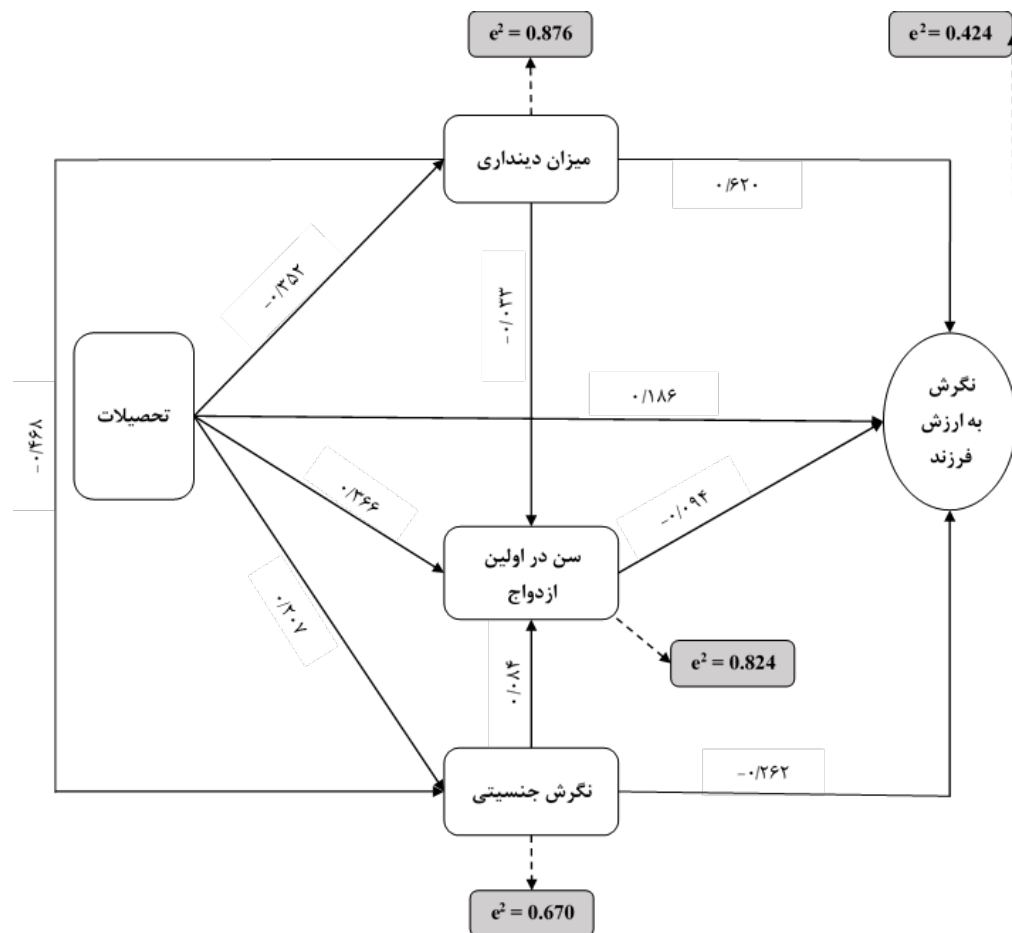
سن در اولین ازدواج و نگرش جنسیتی مدرن بر نگرش به ارزش فرزند کاهنده بوده، اثر تحصیلات و میزان دینداری با کنترل اثر سایر متغیرها، افزایش یافته بوده است. بر اساس این نتایج میزان دینداری با ضریب بتای ۰/۶۰۸ بیشترین اثر معنادار را بر نگرش به ارزش فرزند داشته است. پس از آن به ترتیب نگرش جنسیتی، تحصیلات و سن در اولین ازدواج به ترتیب با ضرایب بتای ۰/۲۴۴، ۰/۲۴۰ و ۰/۱۳۰، بیشترین اثر معنادار را بر نگرش زنان به ارزش فرزند داشته‌اند.

پس از برآورد مدل رگرسیونی، به منظور ارزیابی کامل تر تأثیر مستقیم، غیر مستقیم و تأثیر کل متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته از تکنیک تحلیل مسیر استفاده شد. شکل ۱ نتایج تحلیل مسیر تأثیرگذاری متغیرهای مستقل بر متغیر نگرش به ارزش فرزند را نشان می‌دهد. نتایج نشان داد که نزدیک به ۵۸ درصد از واریانس در نگرش زنان به ارزش فرزند توسط متغیرهای مستقل حاضر در مدل تبیین می‌شود. در این نمودار تنها متغیرهایی که اثر معناداری بر متغیر وابسته داشتند (تحصیلات، سن در اولین ازدواج، میزان دینداری و نگرش جنسیتی) را وارد نمودیم. همانطور که می‌توان دید، تحصیلات اثر کاهنده‌ای بر میزان دینداری و اثر افزایش‌دهنده‌ای بر سن ازدواج و نگرش جنسیتی مدرن زنان داشته است. به بیان دیگر هر چه زنان تحصیلات بالاتری داشته‌اند، میزان دینداری کمتری داشته، دیرتر ازدواج کرده و نگرش جنسیتی مدرن تری داشته‌اند. در خصوص روابط غیر مستقیم نیز می‌توان دید که تحصیلات از طریق میزان دینداری، سن در اولین ازدواج و نگرش جنسیتی اثر منفی بر نگرش زنان به ارزش فرزند داشته است. میزان دینداری زنان نیز از طریق کاستن از نگرش جنسیتی مدرن زنان و سن ازدواج آنان، اثر مثبتی بر نگرش زنان به ارزش فرزند داشته است. در نهایت، نگرش جنسیتی مدرن تر، با بالا بردن سن ازدواج زنان موجب تضعیف شدن نگرش آنان به ارزش فرزند شده است.

به منظور بررسی رابطه‌ی دو متغیر بین قومیت و نگرش به ارزش فرزند از تکنیک تحلیل واریانس استفاده شد. بر اساس نتایج به دست آمده، تعلق قومی با نگرش به ارزش فرزند زنان بطور معناداری مرتبط است ($F = ۳/۳۷$ در سطح معناداری ۰/۰۲۰). میانگین نمره شاخص نگرش به ارزش فرزند در بین زنان ترکمن برابر ۵۴/۳ بوده است در حالی که این مقدار برای زنان فارس، گُرد و ترک به ترتیب برابر ۵۱/۳، ۴۸/۹ و ۴۶/۳ بوده است. از اینرو، زنان ترکمن بیشتر از سایر اقوام نگرش قوی تری نسبت به ارزش فرزند دارند.

در ادامه و به منظور بررسی تأثیر هر یک از متغیرهای مستقل بر نگرش به ارزش فرزند با کنترل سایر متغیرها، از تحلیل رگرسیون خطی چندمتغیره استفاده شد. ابتدا برای سنجش نرمال بودن متغیر وابسته (نگرش به ارزش فرزند) از آزمون کولموگروف اسمیرنوف استفاده شد که با توجه به سطح معناداری آزمون آماری (Test Static) برابر با ۰/۲۰۰ فرض نرمال بودن توزیع متغیر وابسته مورد تأیید قرار گرفت. همانطور که در روابط دو متغیره دیدیم رابطه تحصیلات و نگرش به ارزش فرزند منفی بوده اما در روابط چند متغیره اثر تحصیلات بر متغیر وابسته مثبت شد. در مرحله‌ی بعد با به کارگیری روش رگرسیون گام به گام دریافتیم که با ورود متغیر دینداری، اثر تحصیلات مثبت شده است. هر چند همانطور که در ادامه و در نتایج تحلیل مسیر خواهیم دید، اثر کل تحصیلات بر نگرش به ارزش فرزند منفی شده است و بیانگر آنست که با افزایش سطح تحصیلات، نگرش مثبت به ارزش فرزند کاهش پیدا می‌کند.

همچنین نتایج رگرسیون چند متغیره حاکی از آن بود که از بین متغیرهای مستقل مورد بررسی، به استثنای متغیرهای سن و قومیت، اثر سایر متغیرهای مستقل بر نگرش زنان به ارزش فرزند معنادار بوده است هر چند جهت تأثیر این متغیرها متفاوت است. در حالی که اثر

شکل ۱. نمودار مسیر تأثیرگذاری متغیرهای مورد بررسی بر نگرش به ارزش فرزند زنان متأهل استان خراسان شمالی

با مقدار ۰/۷۴۹ واحد بر نگرش به ارزش فرزند داشته است. به بیان دیگر هر چقدر زنان میزان دینداری بالاتری داشته‌اند، نگرش قوی‌تری به ارزش فرزند داشته‌اند. پس از این متغیر، متغیرهای نگرش جنسیتی با اثر کاهنده‌ی کلی ۰/۲۷۰ واحدی، تحصیلات و سن در اولین ازدواج به ترتیب با اثر کلی ۰/۱۲۳- و ۰/۰۹۴- قرار داشته‌اند.

در تکمیل شکل ۱، جدول ۴، تأثیرهای مستقیم، غیرمستقیم و کلی متغیرهای مستقل بر نگرش به ارزش فرزند زنان را نمایش داده است. به طور کلی می‌توان گفت که متغیرهای تحصیلات، سن در اولین ازدواج و نگرش جنسیتی اثر کاهنده و متغیر میزان دینداری اثر افزایشی بر نگرش زنان به ارزش فرزند داشته‌اند. بر این اساس، از بین متغیرهای مستقل حاضر در تحلیل مسیر، میزان دینداری بیشترین اثر افزایشی را

جدول ۴. تأثیرهای مستقیم، غیرمستقیم و کلی متغیرهای مستقل بر نگرش زنان به ارزش فرزند

متغیر مستقل	تأثیر غیرمستقیم	تأثیر مستقیم	تأثیر کل
تحصیلات	-۰/۳۰۹	۰/۱۸۶	-۰/۱۲۳
سن در اولین ازدواج	---	-۰/۰۹۴	-۰/۰۹۴
میزان دینداری	۰/۱۲۹	۰/۶۲۰	۰/۷۴۹
نگرش جنسیتی	-۰/۰۰۸	-۰/۲۶۲	-۰/۲۷۰

یکی از یافته‌های تحقیق حاضر تأثیر کاهنده تحصیلات زنان بر نگرش به ارزش فرزند بود. این یافته همسو با نتایج مطالعات سفیری و همکاران [۲۰]، تقوی‌فرد و همکاران [۲۱]، شارما و همکاران [۲۲] و نیز هافمن و تورنتون [۲۳] بود. جامعه‌ی ایران و به تبع آن استان خراسان شمالی طی دهه‌های اخیر شاهد افزایش شهرنشینی، افزایش میانگین سن ازدواج و بهبود تحصیلات زنان و در نتیجه، استقلال آن‌ها در زمینه‌های خانوادگی، اقتصادی و اجتماعی بوده است. این امر زنان را به بازنگری در نقش‌ها و هویت‌های سنتی خود و دگرگونی آن و در نتیجه ضعیف‌شدن نگرش زنان به ارزش فرزند شده است. از طرفی، افزایش

بحث

همانگونه که نتایج نشان داد نزدیک به ۴۳ درصد (۴۲/۵ درصد) پاسخگویان نگرش قوی و خیلی قوی در خصوص ارزش فرزند داشته‌اند، می‌توان نتیجه گرفت که همچنان به عنوان یک ارزش در بین زنان استان خراسان شمالی محسوب می‌شود است. با این حال، عوامل اجتماعی و فرهنگی متعددی بر نگرش زنان استان خراسان شمالی به ارزش فرزند اثرگذار بوده است.

تحقق این مشارکت، به عنوان یک مانع تلقی می‌کنند. بنابراین ایجاد فرصت‌های مناسب برای مشارکت زنان دارای فرزند در زمینه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی می‌تواند این اطمینان خاطر را برای زنان با نگرش جنسیتی مدرن‌تر ایجاد کند که فرزند مانعی برای حضور آنان در عرصه‌های مختلف در سطح جامعه نخواهد بود و از همین رهگذر می‌توان تا حدود زیادی این رابطه‌ی منفی بین نگرش جنسیتی و نگرش به فرزند را کاهش داد. بالا رفتن سن ازدواج در میان زنان نیز یکی از عواملی است که در تضعیف نگرش زنان به فرزند نقش بسزایی دارد. فراهم نمودن بسترها و زیرساخت‌های نهادی برای جوانان از قبیل اشتغال پایدار و مسکن می‌تواند در کاهش سن ازدواج زنان و در نتیجه بهبود نگرش آنان به فرزند اثرگذار باشد. در خصوص اثر تحصیلات نیز می‌توان گفت بدون شک، در اثر بهبود امکانات آموزشی و دسترسی به تحصیلات برای دختران، زنان آینده زنان با تحصیلات بالاتری خواهند بود. به تبع این افزایش تحصیلات، زنان تمایل بیشتری به مشارکت در بازار کار از خود نشان خواهند داد. اما این مشارکت با داشتن فرزند تا حدود زیادی در تقابل خواهد بود. بنابراین زنان تحصیل کرده احتمالاً داشتن فرزند را به‌عنوان رقیبی برای مشارکت در بازار کار تشخیص داده و از همین روری نگرش منفی‌تری به ارزش فرزند خواهند داشت. با توجه به روند فزاینده سطح تحصیلات و اشتغال زنان، با سیاست‌گذاری مناسب در این زمینه در آینده، می‌توان انتظار داشت شرایط فرهنگی جامعه بستر لازم برای پذیرش نقش‌های اجتماعی زنان را فراهم کند و زنان شاغل ضمن احساس کمتر فشار نقش، بتوانند هم از مواهب حضور در فعالیت‌های اجتماعی سود ببرند و هم اهداف فرزندآوری خود را تحقق بخشند. بنابراین ضرورت دارد تا برنامه‌های حمایتی مناسبی تدوین شود که بتواند ترکیبی از کار و فرزندآوری را برای زنان و به‌ویژه زنان تحصیل کرده، فراهم آورد. از جمله این برنامه‌ها می‌توان به، گسترش مهدکودک‌ها و مراکز مراقبت از کودکان، تخصیص مرخصی والدینی، و افزایش سطوح مشارکت مردان در امور منزل و فرزندپروری از طریق برنامه‌های فرهنگی و رسانه‌های اجتماعی اشاره نمود.

تشکر و قدردانی

بدینوسیله مراتب سپاسگزاری خود را از کلیه پاسخگویانی که در این پژوهش مشارکت داشتند و نیز کلیه کسانی که به نحوی ما را در انجام این پژوهش یاری نموده‌اند، به عمل می‌آوریم.

References

1. Statistical Center of Iran. Statistical Center of Iran, Tehran 2020 Available from: www.amar.org.ir.
2. Eberstadt N, Shah A. Fertility decline in the Muslim world, c. 1975-c. 2005: A veritable sea-change, still curiously unnoticed. In *Population Dynamics in Muslim Countries*, Springer, Berlin, Heidelberg, 2012. 11-27 p.
3. Statistical Center of Iran. Results of the 2016 Census: General Results. Statistical Center of Iran, Tehran 2016.
4. Mobasheri M, Alidosti M, Sorshajani S, Khosravi F, Khalafian P, Jalilian M. Determination of the Most Important Factors Influencing the Fertility Patterns of Single Child and Without Child Families in Shahr-e-kord City in 2013. *Ilam Univ Med Sci*. 2013;21(6):63-70.
5. Sadeghi R, Tarighati Tabesh R. Cultural Factors Influencing Childbearing Preferences In Tehran City. *Iran Populat Stud J*. 2017;3(6):63-89.
6. Abbasi-Shavazi M, Dorahaki A. The Effect of Social Networking Mechanisms on Fertility Intention of Women in Urban Areas of Bushehr Province. *Populat Stud*. 2018;4(1):1-39.
7. Sadeghi R, Abbasi Shavazi M, Farash N. Ethnicity, Ethnocentrism and Fertility: The Study of the Effects of Ethnocentrism on Fertility Intention and behavior among Kurdish and Turkish Women in Maku City. *J Iran Soc Stud*. 2018;12(3):80-101.
8. keshavar Z, Abassi Z, Abbasi-Shavazi M, Ebadi A, Alavi moghadam F, Salari E. Ethnic, cultures and reproductive behaviour in North Khorasan. *JNKUMS*. 2017;9(1):109-119. DOI: 10.18869/acadpub.jnkums.9.1.109
9. Ayicegi-Dinn A, Kağitcibasi C. The value of children for parents in the minds of emerging adults. *Cross Cultur Res*. 2010;44(2):174-205. DOI: 10.1177/1069397109358389
10. Gu X. Introduction: The value of children and social transformations in Asia. *Child Indic Res*. 2021;14(2):477-486. DOI: 10.1007/s12187-021-09806-3

تحصیلات زنان را می‌توان یکی از عوامل افزایش سن ازدواج دانست که نتایج تحقیق نیز بیانگر رابطه‌ی منفی آن با نگرش به ارزش فرزند زنان بود. همانطور که رجیبی و هاشمی‌نیا [۱۷] نیز در بررسی خود به آن اشاره داشته‌اند. علاوه بر این، با افزایش تحصیلات، نگرش جنسیتی زنان مدرن‌تر خواهد شد که این مهم نیز به نوبه خود باعث تضعیف نگرش زنان به ارزش فرزند شده است. این رابطه‌ی معکوس بین نگرش جنسیتی و نگرش به ارزش فرزند در بررسی‌های عنایت و پرنیان [۳۰] و سروش و بحرانی [۳۱] مورد تأیید قرار گرفته است. بنابراین، می‌توان از تحصیلات به عنوان یک متغیر کلیدی در فهم و تبیین نگرش زنان به فرزند یاد کرد.

در نقطه‌ی مقابل اثر افزایش میزان دینداری بر نگرش به ارزش فرزند نیز از یافته‌های مهم تحقیق به حساب می‌آید که همسو با نتایج بررسی‌های عباسی‌شوازی و همکاران [۲۴]، کلانتری و همکاران [۲۵]، عباس‌زاده و همکاران [۲۶]، هیفورد و همکاران [۲۷] بوده است. گرایش‌های دینی به عنوان یکی از عوامل فرهنگی مهم، در جهان‌بینی و درک افراد از پدیده‌های اطراف اثرگذار است که نگرش به ارزش فرزند نیز از این امر مستثنی نبوده است. بر اساس نتایج بررسی حاضر زنانی که میزان دینداری بالاتری داشته‌اند، نگرش قوی‌تری به ارزش فرزند داشته‌اند. نکته‌ای که در تدوین سیاست‌های مرتبط با فرزندآوری و تقویت نگرش زنان به فرزند بایستی مورد توجه قرار گیرد.

نتیجه گیری

با توجه به نتایج بررسی حاضر می‌توان از تحصیلات زنان در کنار میزان دینداری، به عنوان یک عامل مهم و کلیدی در تبیین و پیش‌بینی نگرش زنان به ارزش فرزند و نیز نیت و رفتار باروری آنان نام برد. بنابر نتایج تحقیق حاضر، افزایش سطح دینداری یکی از عوامل تقویت نگرش زنان به ارزش فرزند بود. این امر نشان‌دهنده ریشه‌های دینی فرزندآوری و اهمیت آن در آموزه‌های مذهبی و دینی است. بنابراین، تقویت و نهادینه‌سازی ارزش‌های دینی در جامعه از طریق برنامه‌های فرهنگی و آموزشی می‌تواند نقشی سازنده در بهبود نگرش زنان به ارزش فرزند و فرزندآوری داشته باشد. نگرش جنسیتی مدرن برای زنان می‌تواند با نگرش ضعیف‌تر آنان به فرزندآوری همراه باشد. اما بایستی به این نکته توجه نمود که زنان با نگرش جنسیتی مدرن عموماً خواهان مشارکت اجتماعی و اقتصادی در جامعه هستند و از همین روی فرزند را در مسیر

11. Njuguna J. Determinants of fertility preferences among young married men in Gatanga Sub-County, Muranga County (Doctoral dissertation, University of Nairobi).
12. Suckow J. Dependence of the Values of Children on Socio-Structural Characteristics: The Case of Israel and Palestine. Perspectives and Progress in Contemporary Cross-Cultural Psychology. Xi'an. *Int Associat Cross Cultur Psychol.* 119-128.
13. Chen YH, Yi CC. An Exploration of Individual, Familial, and Cultural Factors Associated with the Value of Children among Taiwanese Young Adults. *Child Indic Res.* 2021; **14**(2):487-510. DOI: 10.1007/s12187-020-09794-w
14. Bühler C. On the structural value of children and its implication on intended fertility in Bulgaria. *Demographic Res.* 2008; **18**:569-610. DOI: 10.4054/DemRes.2008.18.20
15. Hu LC, Chiang YL. Having children in a time of lowest-low fertility: Value of children, sex preference and fertility desire among Taiwanese young adults. *Child Indic Res.* 2021; **14**(2):537-554. DOI: 10.1007/s12187-020-09753-5
16. Brauner-Otto SR. Attitudes about Children and Fertility Limitation Behavior. *Popul Res Policy Rev.* 2013; **32**(1):1-24. DOI: 10.1007/s11113-012-9261-6 PMID: 23745013
17. Rajabi M, Hashemini F. A survey on women's attitude to the value of children: women aged 15-49 in Shiraz. *Appl Soc.* 2013; **3**(2):78-61.
18. Mohammadi N, Saifouri B. A Sociological Survey on the Factors Affecting the Preference of Women's Fertility. *J Cul-Edu Women Fam.* 2015; **42**(36):70-49.
19. Moshfegh M, Ghreb Eshgee S. An analysis on relationship between the value of children and fertility among Tehran's women. *Women's Strategic Stud.* 2013; **15**(58):93-120.
20. Safiri K, Kamali A, Faraji E. Sociological study of positive attitude toward the child (Case study of women of Ilam city). *Women Strategic Stud.* 2017; **19**(75):85-109.
21. Taghvayi fard L, Karimi M, Rasekh K. The Effect of the Media Using on Women's Attitude toward childbearing, Jahrom. *Two Quarter J Contempor Soc Res.* 2020; **8**(15):67-87.
22. Sharma R, Biedenharn KR, Fedor JM, Agarwal A. Lifestyle factors and reproductive health: taking control of your fertility. *Reprod Biol Endocrinol.* 2013; **11**:66. DOI: 10.1186/1477-7827-11-66 PMID: 23870423
23. Hoffman LW, Thornton A, Manis JD. The value of children to parents in the United States. *J Pop.* 1978 **1**:91-131. DOI: 10.1007/BF01277597
24. Abbasi Shavazi MJ, Mahmoodian H, Sadeghi R, Ghorbani Z. The impact of value-attitude orientations on the ideals of childbearing in Iran. *J Pop Associat Iran.* 2019; **13**(26):37-66.
25. Kalantari S, Abbaszadeh M, Aminmnozafari F, Rakeibonab N. The Sociological Study of Attitude to Child bearing and it's some related Factors (Case study: married youth in Tabriz City). *J Appl Soc.* 2010; **21**(1):83-104.
26. Abbaszadeh M, Aghayari Hir T, Alizadeh Aghdam MB, Adlipour S. Attitude towards childbearing among married women and men aged 18-49 years: The role of religiosity, family, modern media, and modern rethinking. *Payesh.* 2019; **18**(2):173-182.
27. Hayford SR, Morgan SP. Religiosity and Fertility in the United States: The Role of Fertility Intentions. *Soc Forces.* 2008; **86**(3):1163-1188. DOI: 10.1353/sof.0.0000 PMID: 19672317
28. Branas-Garza P, Neuman S. Parental religiosity and daughters' fertility: the case of Catholics in southern Europe. *Rev Econom Household.* 2007; **5**(3):305-327. DOI: 10.1007/s11150-007-9011-4
29. Zhang L. Religious affiliation, religiosity, and male and female fertility. *Demographic Res.* 2008; **18**:233-262. DOI: 10.4054/DemRes.2008.18.8
30. Enayt H, Parnian L. The Study of Cultural Globalization and Tendency to Fertility. *Quarter J Women Soc.* 2013; **4**(2):109-137.
31. Soroush M, Bahrani S. A study of relationship between religiosity, sex role attitude, attitude toward children and ideal and actual number of children. *Women Develop Politic.* 2013; **11**(2):189-208. DOI: 10.22059/jwdp.2013.36089
32. Kave Firouz Z, Zare B, Jahanbakhsh Ganje S. The attitude of couples in Tehran related to childbearing emphasis determinants of socio-cultural capital. *Quarter Soc Stud Res Iran.* 2017; **6**(1):119-143.
33. Sadeghi R, Farash N. Ethnic Differences Value and Sex Preference Of Children In The City Of Maku. *J Urmia Nurs Midwife Facult.* 2019; **17**(2):131-140.
34. Amirkanian M, Mahram B, Saeedi Rezvani M. The Effect of Studying Spiritual-Epical Books on Middle School Girls' Islamic-Iranian Values and Moral Behavior. 2017; **10**(39):183-211.
35. Lucas D, Paul M. Beginning Population Studies, Ttranslated by Hossein Mahmoudian, Tehran: University of Tehran Press 2008.